

jában megegyezik a köztudatban élővel. Vajda Péternek irodalmi közfelfogásunkban kialakult képén jelentékeny módosítást tesz. Kevésbé elismerő, szigorúbb álláspontját azonban alaposan megindokolja. Híres keleti novelláira vonatkozólag pl. a keletieskedés divatját megvilágító széleskörű irodalmi tájékozottsággal megállapítja, hogy Vajda e téren irodalmunkban sem volt úttörő, de viszont érdeme, hogy a Keletet elődeinél gondosabban tanulmányozta s novelláiba elődeinél több keleti színezetet és hangulatot tudott belevinni.

Még hálásabb tere nyílik a tárgyáról szóló addigi irodalomnak bírálat alá vételére a *Karthauzi* tárgyalásában. Ezt teljes lelkiismeretességgel meg is teszi, elválasztja a helyes eredményeket a helytelenektől s a helyeseket kiegészíti a maga megfigyeléseivel. Igen rokonszenves óvatosságot tartózkodása, melyly a motívum-hajhászat túlzásait visszautasítja vagy megcáfolja. Szerzőnk nem esik az idegen hatások kutatóinak gyakori egyoldalúságába s nagyon határozottan hangoztatja, hogy Eötvös többet adott a magáéból, mint amennyit vett másoktól.

Szinnyei könyvének legfőbb érdeme alaposága és megbízhatósága. Szorgalmas és lelkiismeretes bűvár; kitöltötte a hiányos vagy felszínes előmunkálatok hézagait s tömördek új anyagot is hordott össze. Alapos képzettségű s módszeres feldolgozó, aki kerül minden üres szószaporítást, de viszont a tárgyra vonatkozó konkrét adatokat pontosan felsorolja s ezeket rendszeren rövid tartalmi tájékoztatással, tömör jellemzéssel s a vonatkozó irodalom összefoglalásával toldja meg. Bevezetése végén maga is azt vallja céljául, hogy tények és adatok rendkívüli tömegét rögzítse meg és foglalja rendszerbe. Hangoztatja azt is, hogy ennek érdekében lemondott a művészi alakításról, s így könyvét inkább hasznos forrásmunkának szánta, mint élvezetes és művészileg kielégítő olvasmányt. Könyve kétségtelenül nagyon hasznos és érdemes munka, de olvasmányosnak is érdekes. A tömördek adatot ügyes kézzel szorítja formába s élénkítésére sok jó ötlete van. Ilyen a környezetrajz, a sok műveltségtörténeti érdekességű részlet s az írók alakjának pár külső

vonással vagy legjellemzőbb sajátosságukkal való párszavas bemutatása. Ez mintegy előléként villantja fel előttünk pár pillanatra őket. Érdeklődéssel várjuk a könyv második kötetét is. *Kéky Lajos.*

Két lírikus. Bodor Aladár nem tartozik termékeny költőink közé: húsz év alatt most harmadízben gyűjti kötetbe verseit (*Töredelem*). Újabb versek. A Stádium kiadása). Pedig éppen nem a végeérhetetlen csiszolgatás, vagy a „nonum prematuro...” embere; líraisága hamar megárad s keresi a megnyilatkozás, a művészi ép egészszévalás útját és módját; keresi, de nem egykönnyen leli meg. Ezért aztán gyér verstermése még mindig szaporább annál, amit valódi művészi termésnek számíthatunk. S ezen nem azt értem, hogy üres, igazi lírai mag nélkül való alkotásokat erőltet, sőt könyvében talán egyetlen olyan darab sincs, melyben finomabb érzék fel ne fedné ama „legbelsőbb valóság szentségét”, mely Vörösmarty szerint a költeményt a koholmánytól megkülönbözteti. Bodor Aladár nem ír koholmányokat, ilyenekkel átallanát olvasóit, még inkább pedig önmagát áltatni; egyéniségét is mindenekelőtt férfias nyíltság és férfias erő jellemzi; hanem ez a nyíltság nem mindig jelenik meg nála a művészi igazság jegyeiben, ereje pedig néha szétveti azt a formát, mely az egyébként őszinte, heves és sokszor mély élményanyagot hivatva volna megváltani és művészi megtestesülésre segíteni.

Nyilvánvaló, hogy Bodornak sem egyénisége, sem az ezt megnyilatkoztató formanyelve lényegesebb módosulásra már nem igen képes. Fellépésekor lényegileg a hagyományos eszközökkel jelentkezett, újat inkább csak vívódó, egyre hatalmas erőfeszítésekkel nekilendülő egyéniségének ízében hozott. Utóbb Ady hatása éppen csak hogy megérintette: talán e hatás alatt „magyar” témájú verseiben még mélyebb lélekzetet vett, de utánzóknak be nem állt egy pillanatra sem. Most pedig, írótsága harmadik évtizedében, különben a régiebb hagyományok folytatója, melyekhez most már mintegy a maga multját is hozzászámítja kötelező hagyományul.

Rettenetes összeomlásunk óta Bo-

dornak ez az első verseskönyve. Megnyitó ciklusa még a világháború véres képeit idézi, a második a *Romlott Magyarország* „de profundis“-ából kiáltja a megalázott, de ki nem irtott magyar önérzet igéit. Bodor erdélyi származású író, a ránc rótt kegyetlen ítélet ellen a maga hontalansága nevében is tiltakozik. Ezekhez az indulatossá hangú költeményeihez szinte jól vág az a nehézkesség és darabosság, mit megelőző verseskönyvéről írva Tóth Árpád „sivár szépség“-nek nevezett. Effele versei éppen cícomátlan, néha kissé nyers voltukkal kapnak meg; látszik, hogy a hazafiúi fájdalmat nem „téma“-ul kezelik, ez a fájdalom gátat törve szakad ki, néha már-már olyanformán, mint egy monumentális káromkodás. Annál megindítóbb azután, mikor ez a vad dac szelíd honvágygá lágylul és sóhajként száll vissza az aranykődös multba, mint *Kolozsvár* című költeményében maga mondja:

Mint télen a gyökérbe húzódik a virág,
Megtérek hozzád szent mult, szépség és
[ifjúság...]

Hanem Bodor hazafias lírájában kezdettől fogva ott kísért egy másik honvág is, az, mit manapság turánizmus névvel tettek kelendővé, de amit Bodor már évtizedekkel ezelőtt is magában dajkált valami ábrándos Ázsia-imádás formájában.

Sohse leszünk itt mi itthon,
Vidám, egész, tősgyökeres,
Visszanéző itt a mély szem,
Ázsiai, ami nemes —

mondja legújabb kötetében is. Arcunkról lekarmolná a „bizánci festéket“, tagjainkról az idegen ruhát. *Hazatérek barbárnak*. — igéri egy valóban erős lendületű versében, melyet azzal a fenyegetéssel fejez be:

Bizánc falára csapni visszatérek.

Geiza vezér imádságá-ban a „felemás hit, magyar kétség“ igéit halljuk, mely szívmegejtőnek vallja „az új isten, Krisztus-Isten“ vallását, de „Álmos apánk ó istene“ felé is szívesen küldene egy „pusztánk szele“ lobbantotta lángot. *A pusztaságba vert magyarokhoz* meg éppen „új hun vihar“-ról beszél, „huj!

hujrá!“-val vezetné őket a „rothadóba esett“ Európa ellen:

Arany tetőit, selymét, könyveit,
Asszony-mosolyát, — mind máglyára vidd,
Tüzet alá, huj!...

Nem szállunk perbe Bodor hazafiúi és költői hitvallásával. Nála ez nem divat-dolog, hanem igaz érzés dolga. Sűrűvérű ember sűrűvérű művészte. Hanem annak nem tudnánk örvendeni, ha ez az Ázsia felé ácsingózás akár az ő művészte által is szélesebb körökben elharapózna. Az „Ázsiai, ami nemes“ hitvallás alapján Bodor még Pató Pál atyafiságát is örömet vállalja; egyik szép versében Pató uramból szinte tragikai alakot farag. De jól vigyázzunk: ha Pató Pált tulságosan népszerűvé tesszük, akadnak majd elegen, kik patrónusukká fogadják, nemesak a fájdalom, hanem a — kényelem nevében is! A turáni mákonynak álmosító hatása is van! S azonfelül közműveltség-ellenes, meg keresztényietlen törekvések is szegődhetnek hozzá. Bodor Aladár művészetében csak színező és fűszerező elem, mint alföldi bográcsban a paprika; de jól meg nem emésztve, méreggá is válhat, s pesti kisvendéglők politizáló asztalai mellett egyre gyakoribb figura a megfárgyult kisexisztencia, aki Szent Istvántól keltezi hazánk destrualását és alig várja, hogy a Szabadságtéren újra fehér lovat áldozzunk.

Bodor könyvének legszebb szakasza a végső, az egész kötetnek is címet adó *Töredelem*-ciklus. Ebben találhatók legkiforrottabb, legegyszerűbb érett s művészileg is legépebb alkotásai. *A múmia* terzinái komor pompájukkal kiemelkednek Bodor egész művéből. Erdekés — s ezt már Tóth Árpád is észrevette —, hogy Bodor eleitől fogva csodálatos vonzalmat érzett az egyiptomi képek és hangulatok iránt (az Ázsia-imádónak tehát — afrikai álmai is vannak!). A rab-szolga-sorsból meritett költői indítékok, az elmerült világ hitvilágának színei mindig izgatták képzelmet. Mostani könyvében is ez utóbbi fogalomkörből született meg az *Ozirisz tollpelyhe* című gyönyörű vers, melyet az érzés mélysége s a kifejezés gyöngéd simulékonyasága (Bodornak nem éppen legerősebb oldala!) újabb líránk egyik díszévé avat.

S e végső ciklusban található *A szemem* című szép vers is, melynek zárósorai megkapó szavakkal áldoznak az álom, a költői látás gyönyörének:

Ha meghalok, sírom kőfedelére
Majd véssenek föl egy szemet lehányva,
Mert minden látásból csak az álomom volt,
Mit érdemes lesz végignézni újra.

*

Hamarjában bajosan lehetne a Bodor Aladárétól elütőbb költői egyéniséget találni, mint aminő a *Fény, fény, fény* című, most megjelent verseskötet szerzőjéé, Szabó Lőrincé. Bodor húsz év alatt három ízben jelentkezett kötettel, Szabó ugyanannyiszor — négy év alatt. Bodor húsz év során lényegileg alig változott valamit, Szabó három könyvével, mint három ugrással, eljutott a csiszolt formákba zárt higgadt és böles beszédűtől a minden formát szétvető deliriumig.

Első könyvét Babits Mihály arra méltatta, hogy valóságos kis tanulmányban tömör arcképet rajzoljon a sokat ígérő fiatal költőről. Babits — bár ezt nem említette meg — a maga tanítványával is büszkélkedett Szabó Lőrincben. Valóban: meg is látszott rajta Babits elhatározó hatása. Eppen nem esatlakozott Ady s követői hangneméhez, mely pedig a háborút követő évek zaklatott légkörében ismét erősen hódított a fiatalok között. Szabó erős intellektuális fegyverzetel indult útnak, technikáját műfordítói nehézségek virtuóz leküzdésével szinte hibátlaná fejlesztette, érdeklődése körébe pedig belevonta úgyszólván az egész világirodalmat, primitív szépségein kezdve Stefan George raffinált primitívségéig. Mindenkitől tanult valami finomságot látásban is, kivitelben is. Kiválólag fejlett érzéket mutatott a belső forma, a művészi organizmus szépsége iránt, minden versében elsősorban a verslényeg e tudatos harmóniája gyönyörködtetett.

Egyéniségének ez az erős értelmi bélyege második könyvében váratlanul foszladozni kezdett. Nyugalma eltűnt, belső egybefogottsága szétesett s e *Kaliban!* című kötetének kiváló bírálója, Sárközi György, utólagosan már úgy látta hogy első könyve „egy kissé nyugalmassá stilizált” alkotás volt. Szerkezeti és

nyelvi plasztikája egyaránt felbomlott, szándékosan is vadászta a bizarrt, furcsát, meghökkenőt. Ez a második könyv tipikus átmeneti állapotnak látszott; azt lehetett várni, hogy a költő most kivergődi a maga igazi hangját és stílusát.

Nem ez történt. Legújabb kötet — legalább egyelőre — a művészi csőd állapotában mutatja Szabó Lőrincet. Komoly tehetősége felől is meginoghatna hitünk, ha azt nem remélnők, hogy csak ideiglenesen jutott ebbe a költői zsákutcába. A biztoskezü formalista nem tűnt el végképp mostani könyvéből sem, s az építenitűdás finomabb ismertetőjelei sem hiányoznak abból merőben. De általában olyan utakra csapott át, melyeken hol önmagának, hol másoknak paródiájává lesz. Némielég elkésve felfedezi a szimultánizmust s a neophyta túlbuzgalommal a képtelenségig hajszolja s erőlteti. Nyelvét, mit éppen valami nyugodt szépség jellemzett, szántszándékkal astmatikusá tördeli, erős reliefű képei helyébe zavaros szimbólumokat csusztat, néha a lelkétől annyira idegen Ady stíljét is átveszi (pl. a *Szegénynek lenni s fiatalnak* utolsó szakában), a kötet nyolc-tíz legvadabb darabjában pedig — miket nyilván legmáibb énje megnyilatkozásainak tart — szerencsésen elérkezik Kassákék utcájába. Ez a naturalista-impresszionista irányból kivirágzott végső álláspont, hová Szabó Lőrinc szinte szokatlan sebességgel érkezett meg, művészi termőföldet az ő számára sem igen jelenthet. Szimultán elemekkel pompásan gazdagítható a líra, Babits annakidején meg is mutatta erre a lehetőségeket, hanem egyetemes megoldásul ez talán még kevésbé való, mint az -izmusok akármelyike. Szabó Lőrinc jelen kötetében is akad egy vers (*Újsághírben a végtelen*), melynek költői témájához jól vág ez a megoldás. Hanem Szabó Lőrinc mintha elvesztette volna legértékesebb tulajdonát: biztos és csalhatatlan stílusérzékét. Nincs helyem sok példát felvonultatni, csupán egy fölöttébb jellegzetes darabját iktatom ide. Alljon itt úgy, mint Bacon-nél a praerogativae instantiarum: ez egynek a jellemzésével mintegy a többié is adva van. Ilyeneket ír az, kibelen Babits valamikor azt magasztalta, hogy az értelem harmóniavágyának szól minden költeménye:

Szétlőtték a páncélvonatot.

Mint sortűz repült az utca reggel, —
páncélvonat a szívünk! ugató
kürtök folyamai vittek! — S jaj,
már este van.

Meghaltak a hajnali istenek,
vér, élet, igazság! — A francia forradalom
csúfosan megbukott; minden betörőt
bevitték a rendőrségre; a népjóléti miniszter
másnak ad lakást; az atyák
pájesze megbékült az új borbélylegényekkel,
és minden oly tündéri és oly csodás,
színházban rotyog a szórakozás,
örül a gazdag, örül a szegény,
egy rongy van, egy rongy van a szíve helyén,
cini-cini, telik a pénzből —:
kétségtelenül jólét fakad
a kapitalista termelésből!

Mint sortűz repült ez az utca reggel,
s jaj este van!
Szétlőtték a páncélvonatot és már
csak a mozireklám hirdeti istennek Apollót!

Mi ez? Nyilván: esti hangulat.
Alig egyéb, mint Arany János hí-
res verse: „Szeretem a reggelt“ —
„Ah, az est...“ stb. Szabó Lőrinc is
a reggeli víg, bátor, forradalmi
kezdést énekl, mikor szívünk még
az utca sortűzében robogó páncél-
vonat; s ennek gyászos végét, az
estét, mikorra a páncélvonatot szét-
lőtték a nap őrlo gondjai s még őr-
lőbb örömei. Alig hiszem, hogy a
költemény értelmezésében tévednék,
soronkint is meglehetősen tisztában
vagyok vele, még azt is tudom,
hogy az „egy rongy van a szíve he-
lyén“: egy pár éve divott Gassen-
hauer töredéke, mely itt a proletár-
szórakozást van hivatva reprezen-
tálni. De végül is ez a vad zsúfolt-
ság, ez a garmadába hányt látási

és hallási kép vajjon fokozza-e a
költemény értelmi hatását, érzelmi
kihangzását? Ez az irány valahogy
önmagának paródiájául született
meg s ebbe a születési hibájába —
cini-cini, népjóléti miniszter! —
nyilván rövidesen el is fog pusztu-
lni...

Mi Szabó Lőrinc kétségtelen te-
hetségét ezúttal is megtaláltuk a
könyv több helyén. *Az erdő birkó-
zik velem* egészében megkapó, ne-
mes költemény (legfeljebb a „gáz-
támadás“ túlságosan aktuális, s
ezért kerestnek ható képe rí ki
belőle). Az *Avelengo* pedig mai lí-
ránk egyik legszebb terméke. Benne
a tiroli hegyektől való búcsúzás a
természettel egybeolvadás költői
képességét olyan tisztán és varázsl-
atosan jeleníti meg, mint nyelvün-
kön éppen nem sok alkotás:

Óh, emeljetek, lelkem hegyei — —
Most valaki hí,
de testvéretek vagyok —
Most menni kell, de ez a fény
s az a hó ott az ormok tetején
bennem tovább ragyog.

— — — — —
Magammal viszlek, fellegek,
Tirol, hó bérc: belőletek
építem föl váraimat — stb.

Ez nem „szimultán“ művészet. De
múlhatatlanul életrekelti a fogéko-
nyabb lelkű olvasók szimultán
együttérzését, megilletődését. S ta-
lán idővel Szabó Lőrinc is odaadja
érte a ríktó plakátszíneket s a
megafónnal kikürtölt divatszólamo-
kat. Apolló még mindig isten —
noha a mozireklámok is annak hir-
detik. *Rédey Tivadar.*